

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/117/2003

ROCZNICA ZBRODNI NA WOŁYNIU - PAMIĘĆ I POJEDNANIE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LIPIEC 2003

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W tym roku przypada 60. rocznica tragicznych wydarzeń na Wołyniu, w których poniosło śmierć kilkadziesiąt tysięcy Polaków i kilka lub kilkanaście tysięcy Ukraińców. Kulminacja mordów na ludności polskiej przypadła na lipiec 1943 roku. Rocznicą ta upamiętniona została uroczystością odsłonięcia pomnika Pojednania w jednej z wołyńskich wsi. Wzięli w niej udział prezydenci Polski i Ukrainy.

Tydzień przed obchodami rocznicy zbrodni wołyńskiej poruszyliśmy ten temat w naszym comiesięcznym badaniu¹. Interesowały nas dwa aspekty tej sprawy: funkcjonująca w świadomości społecznej podstawowa wiedza o tym, kto był ofiarą, a kto sprawcą zbrodni, jakie wówczas miały miejsce, oraz wpływ planowanych obchodów rocznicy na pojednanie między Polakami a Ukraińcami.

WIEDZA O ZBRODNI WOŁYŃSKIEJ

Wiedzę badanych w tej kwestii sondowaliśmy zadając im dwa pytania otwarte, to jest takie, w których nie mają gotowych odpowiedzi, lecz sami je formułują. Uzyskane odpowiedzi zostały następnie ujęte w kategorie ogólne. Pytania brzmiały: *W tym miesiącu obchodzona będzie z udziałem prezydentów Polski i Ukrainy 60. rocznica zbrodni popełnionych na Wołyniu w 1943 roku. Kto, według Pana(i) wiedzy, padł wówczas ofiarą tych zbrodni? A kto był sprawcą tych zbrodni?*

¹ Sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (158) przeprowadzono w dniach od 4 do 7 lipca 2003 roku na liczącej 952 osoby reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski.

	CBOS
Kto był ofiarą zbrodni popełnionych w 1943 roku na Wołyniu?	
Polacy, polscy mieszkańcy Wołynia	41%
Polscy oficerowie, żołnierze, KOP, „więźniowie obozów jenieckich” (wyraźne skojarzenia z Katyniem)	9%
Polacy i Ukraińcy	5%
w tym: „Polacy i Ukraińcy”, „obie strony”	4%
„Głównie Polacy, ale byli też i Ukraińcy”, „Polacy i trochę Ukraińców”	1%
Ukraińcy	1%
Żydzi, Rosjanie, „mniejszości narodowe”	1%
„Niewinni/bezbronni ludzie”, „ludność cywilna” itp. określenia	1%
Inne i niejasne odpowiedzi	1%
Nie wiem, nic o tym nie słyszałem, „trudno powiedzieć”	44%
Odsetki nie sumują się do 100, gdyż niektóre wypowiedzi zawierały elementy więcej niż jednej kategorii	

	CBOS
Kto był sprawcą zbrodni popełnionych w 1943 roku na Wołyniu?	
Ukraińcy	19%
UPA, nacjonaści ukraińscy, wojsko ukraińskie	10%
Rosjanie, Sowietci, Stalin, NKWD, Związek Radziecki,	21%
w tym: „Ukraińcy kierowani przez NKWD”, „Rosjanie i Ukraińcy”, „Ukraińcy przy współdziale Rosjan”, „komuniści” itp.	2%
Niemcy, Niemcy i Ukraińcy, „UPA sprzymierzona z Niemcami”	4%
Polacy i Ukraińcy, „wzajemna rzeź”, „obie strony”	3%
Inne i niejasne odpowiedzi	1%
Nie wiem, nic o tym nie słyszałem, „trudno powiedzieć”	45%
Odsetki nie sumują się do 100, gdyż niektóre wypowiedzi zawierały elementy więcej niż jednej kategorii	

Wypowiedzi badanych wskazują jednoznacznie na niski poziom wiedzy o tych wydarzeniach i nagromadzenie wokół nich wielu nieporozumień. Blisko połowa ankietowanych mówi wprost o tym, że nie wie, kto był ofiarą ani też kto był sprawcą tych zbrodni. Ale także wśród pozostałych respondentów niemało jest takich, którym te tragiczne wydarzenia wyraźnie kojarzą się z innymi zbrodniami z okresu II wojny światowej.

Dwie piąte badanych (41%) na pytanie, **kto był ofiarą tej zbrodni**, odpowiada „Polacy” lub też „polscy mieszkańcy Wołynia”, „Polacy mieszkający na kresach”. Co dwudziesty respondent (5%) widzi ofiary po obydwu stronach - „Polacy i Ukraińcy”, „Ukraińcy i Polacy”, przy czym co piąty z nich (1% ogółu) zaznacza, że byli to „głównie Polacy/najwięcej Polaków, ale byli też i Ukraińcy”, lub używa podobnych określeń.

Sformułowania zawarte w wypowiedziach blisko co dziesiątego respondenta (9%) wskazują na mniej lub bardziej jednoznaczne skojarzenia ze zbrodnią katyńską (polscy oficerowie, więźniowie obozów jenieckich, Korpus Ochrony Pogranicza, „nasi żołnierze”). Do tej grupy zaliczyliśmy również odpowiedzi: „inteligencja polska”, „cała polska elita”, „księża” itp.

Zdarzały się także, choć znacznie rzadziej, skojarzenia z eksterminacją ludności żydowskiej. W jednostkowych wypowiedziach pojawiali się też Rosjanie czy określenia typu „mniejszości narodowe”.

Mniej jednoznacznie określani są **sprawcy zbrodni**. Co piąty badany (19%) wskazuje ogólnie na Ukraińców, ponadto co dziesiąty (10%) precyzuje: UPA, nacjonaści ukraińscy, wojsko ukraińskie lub podobnie.

Jednocześnie aż 21% badanych przypisuje te zbrodnie Rosjanom, Związkowi Radzieckiemu (padały także określenia takie jak: NKWD, Stalin, komuniści, „ruska robota” i podobne). Ponadto zdaniem 4% ogółu respondentów sprawcami zbrodni wołyńskiej byli Niemcy lub też Ukraińcy, którymi Niemcy się wysługiwali.

Tylko 3% badanych mówiąc o sprawcach używało określeń „obie strony”, „Polacy i Ukraińcy”, „wzajemna rzeź”.

Wiedza o zbrodni wołyńskiej jest bardzo wyraźnie zróżnicowana pokoleniowo. W generacji wnuków ludzi pamiętających tamte wydarzenia - badanych liczących obecnie mniej niż 35 lat - blisko dwie trzecie nie potrafiło odpowiedzieć na żadne z tych pytań.

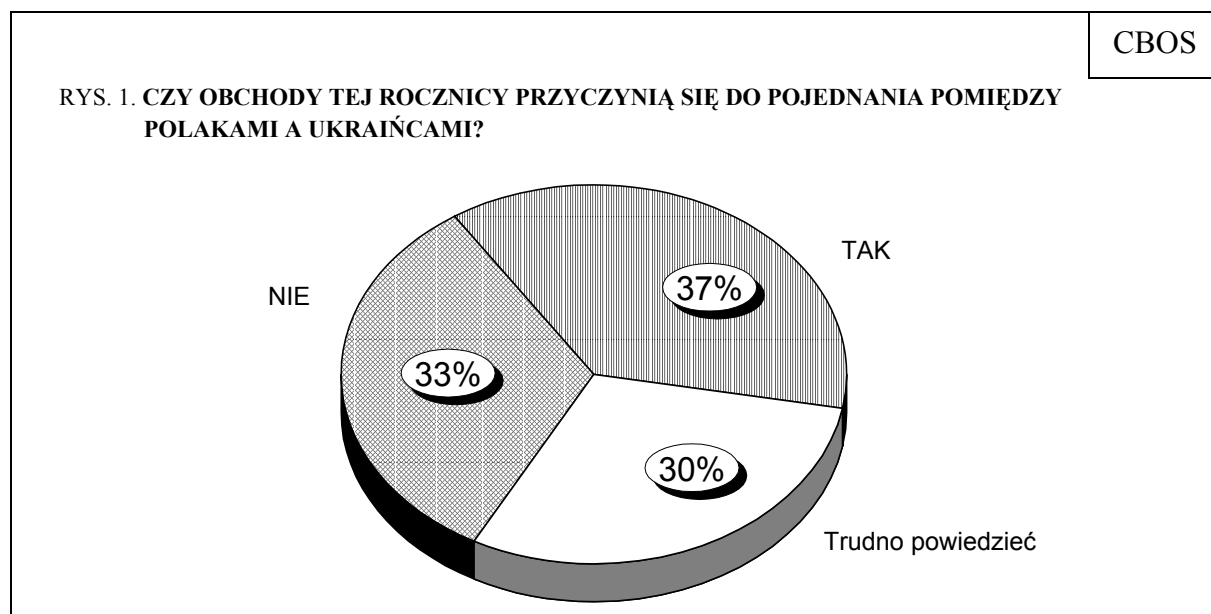
Drugim czynnikiem różnicującym wiedzę w tej kwestii, choć w mniejszym stopniu, jest wykształcenie. Odpowiedzi „nie wiem” udziela około 10% więcej badanych z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym niż ze średnim czy wyższym. Ponieważ

sprawa ta była nieobecna w nauczaniu szkolnym nie tylko w ciągu 45 lat PRL, ale dłużej, różnica ta spowodowana jest zapewne tym, że osoby lepiej wykształcone częściej zdobywały wiedzę samodzielnie, choćby z publikacji pojawiających się w ostatnim okresie.

WOŁYŃ A POJEDNANIE POLSKO-UKRAIŃSKIE

W związku z obchodami 60. rocznicy zbrodni wołyńskiej sprawa ta często pojawiała się w mediach, ukazały się także obszerniejsze publikacje na ten temat. Polski Sejm i ukraiński parlament przyjęły jednobrzmiące oświadczenia poświęcone tej rocznicy, a udział obu prezydentów w obchodach na Wołyniu nadał im wysoką rangę.

Odpowiadając na pytanie, czy te obchody przyczynią się do pojednania polsko-ukraińskiego, badani mieli podzielone zdania.

Największy optymizm w tej sprawie przejawia młodzież. Wśród najmłodszych respondentów (do 24 roku życia) niemal połowa (46%) udzieliła na to pytanie odpowiedzi twierdzącej, a 17% - przeczącej. W kolejnych grupach wieku stanowiska wyrównują się (35% wobec 31% w grupie od 25 do 34 lat oraz 40% wobec 39% w następnej). Wśród starszych respondentów przewagę uzyskuje sceptycyzm (31% wobec 37% w grupie od 55 do 64 lat i 26% wobec 40% w najstarszej grupie wieku).

Opinie o możliwości pojednania polsko-ukraińskiego badamy od 1997 roku. W tym czasie podlegały one z roku na rok niewielkim wahaniom, jednak niezmiennie przeważa pogląd, że pojednanie takie jest możliwe. Rok temu liczba optymistów w tej sprawie zbliżyła się do trzech czwartych respondentów, jednak obecnie znowu spadła do poziomu z roku 2001.

Tabela 1

Czy, Pana(i) zdaniem, pojednanie między Polakami a Ukraińcami jest:	Wskazania respondentów według terminów badań					
	VI 1997	IV 1999	V 2000	V 2001	IX 2002	VII 2003
	w procentach					
- możliwe	58	57	67	64	73	63
- niemożliwe	39	40	32	35	25	37
Trudno powiedzieć	3	3	1	1	2	0

Postrzeganie możliwości pojednania polsko-ukraińskiego jest związane z wiekiem i wykształceniem badanych: im są lepiej wykształceni, tym częściej sądzą, że jest ono możliwe. Najczęściej o możliwości takiego pojednania mówią ludzie młodzi, szczególnie uczniowie i studenci. W najstarszej grupie wieku przeważa natomiast pogląd, że nie jest to możliwe.

★

★

★

Na tydzień przed kulminacją obchodów 60. rocznicy zbrodni wołyńskiej prawie połowa Polaków nie miała podstawowej wiedzy na ten temat. Ponad dwie piąte badanych nie wiedziało, kto padł ofiarą tej zbrodni ani kto był jej sprawcą. Wśród pozostałych respondentów znaczna grupa miała wyraźnie mylne skojarzenia co do ofiar, a jeszcze większa - co do sprawców.

Opracował

Michał STRZESZEWSKI

A N E K S

Tabela 1. Kto był ofiarą zbrodni popełnionych w 1943 roku na Wołyniu?
 1 - Polacy; 2 - Polscy Oficerowie, żołnierze; 3 - Polacy i Ukraińcy; 4 - Ukraińcy; 5 - Inni;
 6 - Odpowiedzi niejasne; 7 - Nie wiem, trudno powiedzieć

	(%)							
	1	2	3	4	5	6	7	Liczba osób
Ogółem	41	9	6	1	1	1	44	952
Płeć								
Mężczyźni	45	10	7	2	1	1	38	455
Kobiety	37	8	5	1	0	2	50	497
Wiek								
18-24 lat	25	12	4	1	0	1	60	147
25-34	26	5	1	1	0	4	64	175
35-44	43	14	5	1	1	1	37	171
45-54	45	7	11	2	1	0	38	191
55-64	55	8	12	1	1	0	28	106
65 lat i więcej	55	7	3	0	1	2	35	162
Miejsce zamieszkania								
Wieś	34	11	3	0	1	2	52	351
Miasto do 20 tys.	38	8	7	0	0	2	50	131
20-100 tys.	47	8	10	3	0	0	38	184
101-500 tys.	41	8	5	1	2	3	45	170
501 tys. i więcej mieszk.	56	7	8	3	0	1	25	116
Wykształcenie								
Podstawowe	36	9	4	0	0	2	50	256
Zasadnicze zawodowe	38	10	3	3	1	1	50	244
Średnie	45	9	8	1	0	1	38	359
Wyższe	45	6	11	0	1	2	36	94
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	30	9	15	0	2	2	42	62
Prac.umysł.niż.szczebła	53	9	8	3	1	0	30	76
Pracownicy fiz.-umysł.	36	8	5	3	0	7	47	77
Robotnicy wykwalifikowani	41	9	0	0	0	0	50	59
Robotnicy niewykwalifik.	33	1	0	0	0	6	59	39
Rolnicy	34	13	5	0	0	0	51	46
Pracujący na własny rach.	37	9	14	0	0	0	42	43
Bierni zawodowo								
Renciści	42	10	3	2	2	2	44	109
Emeryci	58	5	6	0	1	0	34	169
Uczniowie i studenci	23	10	6	1	0	0	62	91
Bezrobotni	43	10	6	2	0	1	42	131
Gospodynie domowe i inni	26	17	2	0	0	0	57	49
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	42	10	9	1	0	2	38	127
spółce właścicieli								
prywatnych i państwa	42	7	4	0	2	3	45	67
sekt. pryw. poza rolnict.	37	7	8	4	1	2	46	170
prywatnym gosp. rolnym	34	12	5	0	0	0	52	50
Dochody na jedną osobę								
Do 299 zł	42	9	3	2	0	3	46	124
300-399	35	13	4	1	0	0	50	99
400-599	38	7	7	1	1	1	48	204
600-800	40	12	4	1	1	3	40	151
Powyżej 800 zł	51	9	7	1	1	1	35	153
Ocena własnych war. mater.								
Złe	47	9	5	1	1	2	39	328
Średnie	38	10	6	1	0	1	46	463
Dobre	37	5	7	1	1	2	50	161
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	45	7	3	1	0	4	44	75
Raz w tygodniu	39	8	4	1	1	2	47	440
1-2 razy w miesiącu	40	7	10	0	1	1	45	158
Kilka razy w roku	44	12	7	2	2	1	37	184
W ogóle nie uczestniczy	42	9	6	3	0	0	44	95
Poglądy polityczne								
Lewica	39	8	11	1	1	1	41	194
Centrum	42	12	6	2	1	2	42	289
Prawica	55	9	6	1	1	2	30	225
Trudno powiedzieć	29	5	2	0	0	1	63	243

Tabela 2. Kto był sprawcą zbrodni popełnionych w 1943 roku na Wołyniu?
 1 - UPA; 2 - Ukraińcy; 3 - Obie strony, Polacy i Ukraińcy; 4 - Rosjanie, Związek Radziecki;
 5 - Niemcy; 6 - Inne i niejasne odpowiedzi; 7 - Nie wiem, trudno powiedzieć

(%)

	1	2	3	4	5	6	7	Liczba osób
Ogółem	10	19	3	21	4	1	45	952
Płeć								
Mężczyźni	14	18	5	24	4	1	39	455
Kobiety	6	21	2	18	4	1	51	497
Wiek								
18-24 lat	8	12	1	14	4	1	60	147
25-34	4	12	2	16	3	1	64	175
35-44	12	20	2	23	2	2	40	171
45-54	9	19	6	30	4	1	37	191
55-64	14	28	6	23	8	1	28	106
65 lat i więcej	15	27	2	18	3	1	38	162
Miejsce zamieszkania								
Wieś	9	14	2	22	5	0	52	351
Miasto do 20 tys.	9	19	4	12	1	2	54	131
20-100 tys.	11	22	3	24	3	0	41	184
101-500 tys.	13	20	3	23	4	3	41	170
501 tys. i więcej mieszk.	10	31	6	19	7	1	28	116
Wykształcenie								
Podstawowe	5	19	1	21	3	1	52	256
Zasadnicze zawodowe	8	16	2	24	5	1	49	244
Średnie	14	19	4	21	4	1	40	359
Wyższe	15	27	8	10	2	1	39	94
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	13	21	8	11	1	1	44	62
Prac. umysł. niż. szczebla	7	30	5	21	2	0	37	76
Pracownicy fiz.- umysł.	8	16	3	21	5	3	46	77
Robotnicy wykwalifikowani	13	15	3	22	3	2	44	59
Robotnicy niewykwalifik.	4	15	0	10	2	3	66	39
Rolnicy	4	15	5	18	1	0	56	46
Pracujący na własny rach.	11	21	5	27	2	0	37	43
Bierni zawodowo								
Renciści	4	17	4	33	8	2	40	109
Emeryci	19	28	2	16	2	1	37	169
Uczniowie i studenci	12	10	1	11	6	0	61	91
Bezrobotni	9	15	2	30	6	0	43	131
Gospodynie domowe i inni	3	19	0	19	1	0	58	49
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	10	23	3	19	1	2	42	127
spółce właścicieli								
prywatnych i państwa	9	16	7	24	7	2	43	67
sekt. pryw. poza rolnict.	10	19	4	18	5	3	45	170
prywatnym gosp. rolnym	4	14	5	19	3	0	55	50
Dochody na jedną osobę								
Do 299 zł	9	13	0	34	4	0	45	124
300-399	5	16	3	20	5	0	53	99
400-599	14	13	4	18	1	0	51	204
600-800	9	22	3	25	3	2	40	151
Powyżej 800 zł	13	24	7	18	6	2	34	153
Ocena własnych war. mater.								
Złe	10	19	3	26	5	1	41	328
Średnie	9	20	4	20	4	1	46	463
Dobre	13	18	3	12	2	1	52	161
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	12	20	6	28	6	0	36	75
Raz w tygodniu	11	17	2	19	3	1	50	440
1-2 razy w miesiącu	7	21	2	21	4	0	47	158
Kilka razy w roku	10	22	4	24	6	3	38	184
W ogóle nie uczestniczy	9	21	7	17	4	0	43	95
Poglądy polityczne								
Lewica	10	18	7	20	4	2	40	194
Centrum	8	21	3	24	5	1	44	289
Prawica	17	23	3	23	4	1	33	225
Trudno powiedzieć	6	14	1	14	2	0	63	243

Tabela 3. Czy, Pana(i) zdaniem, obchody tej rocznicy przyczynią się do pojednania pomiędzy Polakami a Ukraińcami?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	37	33	30	952
Płeć				
Mężczyźni	40	37	24	455
Kobiety	34	31	35	497
Wiek				
18-24 lat	46	17	37	147
25-34	35	31	34	175
35-44	40	39	21	171
45-54	41	36	23	191
55-64	31	37	32	106
65 lat i więcej	26	40	34	162
Miejsce zamieszkania				
Wieś	36	31	34	351
Miasto do 20 tys.	34	37	29	131
20-100 tys.	39	37	25	184
101-500 tys.	36	32	32	170
501 tys. i więcej mieszk.	42	34	24	116
Wykształcenie				
Podstawowe	35	27	38	256
Zasadnicze zawodowe	34	37	29	244
Średnie	37	36	27	359
Wyższe	47	32	21	94
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	49	31	20	62
Prac. umysł. niż. szczebla	41	40	18	76
Pracownicy fiz.- umysł.	43	24	33	77
Robotnicy wykwalifikowani	29	44	27	59
Robotnicy niewykwalifik.	27	26	46	39
Rolnicy	33	28	39	46
Pracujący na własny rach.	36	43	21	43
Bierni zawodowo				
Renciści	36	33	31	109
Emeryci	25	41	34	169
Uczniowie i studenci	54	12	34	91
Bezrobotni	38	36	25	131
Gospodynie domowe i inni	35	34	31	49
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	36	36	27	127
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	37	42	22	67
sekt. pryw. poza rolnict.	44	31	25	170
prywatnym gosp. rolnym	30	31	39	50
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	37	30	33	124
300-399	28	39	33	99
400-599	43	34	23	204
600-800	36	32	31	151
Powyżej 800 zł	39	37	24	153
Ocena własnych war. mater.				
Złe	36	32	32	328
Średnie	36	34	29	463
Dobre	40	33	27	161
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	25	46	29	75
Raz w tygodniu	36	29	34	440
1-2 razy w miesiącu	34	37	29	158
Kilka razy w roku	45	30	25	184
W ogóle nie uczestniczy	38	43	19	95
Poglądy polityczne				
Lewica	43	37	20	194
Centrum	36	36	28	289
Prawica	41	42	17	225
Trudno powiedzieć	29	20	51	243

Tabela 4. Czy pojednanie między Polakami a Ukraińcami jest:

(%)

	możliwe	niemożliwe	Liczba osób
Ogółem	63	37	931
Płeć			
Mężczyźni	65	35	447
Kobiety	60	40	485
Wiek			
18-24 lat	69	31	142
25-34	72	28	175
35-44	63	37	167
45-54	67	33	187
55-64	57	43	100
65 lat i więcej	44	56	160
Miejsce zamieszkania			
Wieś	59	41	339
Miasto do 20 tys.	58	42	129
20-100 tys.	66	34	181
101-500 tys.	66	34	170
501 tys. i więcej mieszk.	67	33	113
Wykształcenie			
Podstawowe	52	48	245
Zasadnicze zawodowe	61	39	237
Średnie	67	33	357
Wyższe	78	22	93
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	81	19	62
Prac. umysł. niż. szczebla	66	34	76
Pracownicy fiz. - umysł.	74	26	76
Robotnicy wykwalifikowani	68	32	58
Robotnicy niewykwalifik.	51	49	38
Rolnicy	70	30	45
Pracujący na własny rach.	66	34	43
Bierni zawodowo			
Renciści	54	46	104
Emeryci	48	52	167
Uczniowie i studenci	75	25	88
Bezrobotni	63	37	128
Gospodynie domowe i inni	56	44	47
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	73	27	126
spółce właścicieli			
prywatnych i państwa	56	44	67
sekt. pryw. poza rolnict.	73	27	167
prywatnym gosp. rolnym	70	30	49
Dochody na jedną osobę			
Do 299 zł	65	35	123
300-399	42	58	96
400-599	64	36	203
600-800	60	40	148
Powyżej 800 zł	74	26	153
Ocena własnych war. mater.			
Złe	59	41	319
Średnie	62	38	453
Dobre	71	29	160
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	44	56	72
Raz w tygodniu	64	36	430
1-2 razy w miesiącu	62	38	156
Kilka razy w roku	74	26	184
W ogóle nie uczestniczy	52	48	91
Poglądy polityczne			
Lewica	70	30	190
Centrum	66	34	289
Prawica	58	42	223
Trudno powiedzieć	56	44	230